

Norsjö (NV) Han levde i 1800-talets svåra förhållanden i Norsjöbygden. Jan-Petter, en man med äventyr i blodet.

Det finns inte mycket skrivet om honom. Bara kortfattade anteckningar i Norsjö församlings kyrkoböcker.

Trots knapphändigheten i anteckningar är det få av hans samtida i bygden som det talats så mycket om. Minnet av honom lever också kvar i namnet på den plats där han bodde i många år. Jan-Petterudden i östra delen av sjön Kvammarn.

Han var född i Skellefteå kommun den 9 oktober 1818. Som ung kom han till Norsjö och slog sig ned i Råberg vid Finns. Där gifte han sig, men äktenskapet blev barnlöst.

I kyrkboken står hans namn Johan Petter Almqvist. Det blev Jan-Petter i folkets mun.

□ Dräng

I Kvammarnäs bodde bröderna Erik och Gustav. Erik, allmänt kallad Kvammarnäs-Erik, var född i maj 1831. Han blev tidigt änke och därtill barnlös. Hos honom kom Jan-Petter att vistas som dräng en tid. Han fick då tillåtelse att bygga sitt hem på den udde som sedan fått bära namn efter honom.

Han var aldrig ägare till udden. I kyrkboken kallas han inhysing. Det markområde han kunde odla upp på udden gav inte mycket att leva av. Fisket betydde nästan mer. Sjön gav både siklöja och laxöring bland många andra fisksorter.

Kyrkhöken ger besked om att Jan-Petter hade en "oäkta" dotter. En piga var mor till flickan.

□ Docksäng

Det hände att dottern följde med sin far när han var i arbete på olika håll. Då dottern vid ett sådant tillfälle förstörde en leksak för en flicka lovade Jan-Petter att i stället tillverka en docksäng.

Detta hände på 1870-talet. Docksängen, som han utformade i gustaviansk stil, finns nu hos en familj i Skellefteå. Dess väg under mer än hundra år har varit krokig och omvårdnaden inte alltid den bästa.

Under årens lopp råkade Jan-Petter då och då i klammeri med rättvisan. Inga större förseelser visserligen, men han dömdes till böter. En gång bötade han för att ha kört hem hö på sabbaten. Sådant gick inte, än i 1800-talets Sverige.

□ Förföljd

Möjligen kände han sig litet förföljd. I synnerhet som det hände långt allvarigare brott i trakten utan att någon nåddes av lagens försvarare.

En sydlandsk försäljare som färdades efter häst, försvann under mystiska omständigheter. En häst såldes utan att någon ville nämna varifrån den kom. Seldon och åkskrinda finns bevarade.

Den händelsen, som det talas om än i dag, hade Jan-Petter ingen del i, men möjligen kan det ändå ha betytt något för hans förhållanden.

Att få uppleva det stora äventyret. Att få tillgångar och komma bort från fattigdom och elände framstod säkert för många fler än Jan-Petter som något man måste våga ta risker för.

□ Äventyr

Under sina färder i trakten hade Jan-Petter lärt känna två män som inte var främmande för tanken på ett litet äventyr.

Så rustade de för längresa. Till Norge skulle de fara. Ingen visste riktigt vart de skulle styra sina steg och hur de skulle försörja sig på färden. Det fick gå som det kunde gå. De gav sig iväg.

Länge blev de borta. Det var svårt för anhöriga att klara sig hemna. Svårt också att ingenting veta.

En dag kom de åter efter sin äventyrliga resa. Lika fattiga och magra som när de for.

Inte mycket vet man om vad som hände dem. Ingenting utöver vad de själva ville avslöja.

□ Stal kyrksilver

När de inte längre kunde hålla tyst framkom att de for att klara livet varit tvungna stjäla

JAN-PETTER EN NORSJÖLEGEND

L. Lidman

Illustration: LAFÉ
★ De anlände hem lika eländiga som när de for. Men det hade hänt saker. Jan-Petter och hans kumpan stängde allt kyrksilver i tjärnens djup för att klara sig undan förföljarna.

mat och förnödenheter. Det stora kapet skulle bli att förse sig med det dyrbara kyrksilvret i en av grannlandets kyrkor.

Att göra tillgreppet gick utan problem, men stölden upptäcktes snabbt och det blev stort uppbåd att söka tjuvarna.

Svårigheterna att ta sig fram med en stor bärda utan att väcka misstankar blev allt för stora. Snart var de förföljda och situationen blev allt besvärligare.

När de kom fram till en stor tjärn hade de turen att hitta en båt och trodde sig ha möjlighet att skaka av sig förföljarna. Men det fanns flera båtar och förföljarna kom allt närmare. De tre förföljda såg sig inte ha någon annan möjlighet än att göra sig av med stöldgodset i tjärnens djup.

Så kunde de visa en min av oskyldighet och oförstående när de anklagades för kyrkstölden.

□ Som i drömmen.

Förlusten av dyrbarheterna lämnade inte Jan-Petter och hans kumpaner oberörda. Många år senare berättade Jan-Petter om en händelse. En av kumpanerna från stöldresan var då redan död, men uppenbarade sig för honom när han höll på med något arbete.

— Du måste fara till tjärnen och ta upp silvret, hade han sagt.

Jan-Petter vägrade sig för ett sådant uppdrag.

— Inte hittar jag dit och du vet att tjärnen är djup. Dessutom är jag för gammal.

— Han blev ful i ansiktet, innan han försvann, berättade Jan-Petter. Hade han möjligen drömt allt ihop, eller hände det verkligen? Ingen kan säkert veta.

Jan-Petter blev änke 1889. Den "oäkta" dottern började bli vuxen. Kyrkboken ger besked om att Jan-Petter enligt tidens sed var flitig deltagare i husförhör. Sista gången 1899. Han var då 81 år gammal.

Under 1800-talets sista år började ett vägbygge, den så kallade militärvägen som skulle förbinda Östersund och Boden. Vägen var ursprungligen tänkt att gå över västra delen

av sjön Kvammarn. Vägstyrelseordföranden Zakris Westermarck i Gisträsk utverkade att vägen i stället skulle gå längs östra delen av sjön.

□ Grann dotter

Vägbygget kom nära den plats där Jan-Petter bodde. En av vägbyggarna brukade fara över sjön till Jan-Peters för att köpa mjölk. Snart blev ärendena fler, för Jan-Peters dotter var grann.

I ljumma sommarätter möttes de som ungdom brukar. Mötet medförde att flickan snart förstod att ett nytt liv börjat växa i henne.

Den unga vägrallaren blev sjukentid och måste fara från trakten. Detta visste flickan ingenting om. Hon trodde att han övergivit henne. I sin förtvivlan skar hon svavel från tändstickor och åt för att fördriva förtret. Det blev hennes egen död.

När hennes unge vän återkom fick han det bittra budskapet. Flickan fick sin grav utanför muren på gamla kyrkogården i Näset.

□ Sista färden

En höstdag något senare beslöt Jan-Petter att fara till Råberg för att slipa sina yxor. Han tog yxorna på sin spark för att färdas över sjön. Från den resan återkom han inte levande. Han hittades drunknad i sjön, inte långt från sitt hem.

Den natursköna plats där han hade bott stod öde ett tag. Det hände att får på bete från granngårdar tog sig in i Jan-Peters enkla stuga.

Senare blev platsen åter bebodd en tid, men har nu sedan många år fått bli ett utflyktsmål och ett populärt sommarställe för ägare av fritidshus.

Väg har byggts och vägskälet markerats med bokstäverna J P snitsigt utformade. J P som i Jan-Petter.

EMIL BRÄNNSTROM